

L'EMPIRISME DE JOHN LOCKE

INTRODUCCIÓ

La filosofia moderna i l'aportació de John Locke

*La idea de una “teoría del conocimiento” basada en una comprensión de los “procesos mentales” es producto del siglo XVII, y sobre todo de **Locke**.*

Richard Rorty, *La filosofía y el espejo de la naturaleza*, Cátedra, Madrid 5ª edición 2009

John Locke
(1632-1704)

LA FILOSOFIA MODERNA

- ◉ Segons **Richard Rorty**, la preocupació fonamental de la filosofia moderna és constituir-se com una teoria general de la representació.
- ◉ Saber, s'entén, com la capacitat de representar amb precisió el que hi ha fora de la ment.
- ◉ Aquesta manera d'entendre la filosofia serà producte del segle XVII, i sobretot de **Locke**.
- ◉ L'ideal que impulsa el projecte de **Locke** està basat en la creença en què podríem aprendre més sobre el que podem saber i com saber millor si estudiem a fons el funcionament dels mecanismes que fan possible el saber.

LA FILOSOFIA MODERNA

- ◉ El concepte de filosofia entès com l'estudi de la representació s'inicià amb **Descartes**.
- ◉ El tret de partida comença amb el principi cartesià segons el qual “res no coneix millor la ment com ella mateixa”.
- ◉ Segons **Rorty**, l'aplicació d'aquest principi serà d'aleshores ençà el senyal distintiu del pensament filosòfic rigorós i professional.
- ◉ **Locke** convertí la ment, seguint el principi cartesià, en l'objecte central d'una “ciència de l'home”.
- ◉ En l'estudi de la ment, **Locke** pretenia trobar l'explicació última de tot allò que és important.

QUÈ SÓN LES IDEES?

- ◉ Amb el racionalisme de **Descartes**, l'empirisme de **Locke** coincideix a donar un protagonisme central a les “idees”.
- ◉ Les idees són presències en la ment, els seus continguts.
- ◉ Partint de l'evidència de les idees en la ment, **Locke** es planteja dues preguntes:
 1. Com arriben aquestes idees a la ment?
 2. Com a partir d'elles, arribem al coneixement?

EMPIRISME

- ◉ L'experiència , per a un empirista com **Locke**, és el fonament de tot el nostre saber, d'ella deriva tot el nostre coneixement en última instància.
- ◉ És la primera i més important font de les idees (els nostres sentits tenen tracte amb objectes sensibles particulars, transmeten a la ment “percepcions” d'aquests objectes).
- ◉ Una segona font és la reflexió: la percepció de les operacions interiors de la nostra pròpia ment en la seva ocupació amb les idees (percebre, pensar, dubtar, creure, raonar, conèixer, voler ...)

UNA CIÈNCIA DE LA MENT

- ◉ En la Introducció a l' *Assaig sobre l'enteniment humà* (1690), **Locke** afirma que tracta de fer una “ciència de la ment”.
- ◉ El propòsit de **Locke** en aquesta obra és paradoxal: l'ull que veu no es veu a si mateix, igual que l'enteniment que coneix no es coneix a si mateix .
- ◉ La dificultat que es troba aquesta ciència és com posar-se a distància per esdevenir objecte de si mateix.

MÈTODE HISTÒRIC

- ⊙ El mètode que segueix el filòsof anglès és l'anomenat *mètode històric*.
- ⊙ Aquest mètode consisteix en esbrinar
 1. com la ment rep les seves idees
 2. com elabora d'altres idees a partir d'aquestes idees originàries (1, int, 2)
 3. després, el que es tractar és de dirimir quines són les idees que compleixen la funció de conèixer la realitat i quines no.

EL TRIPLE OBJECTIU DE L'ASSAIG

- ◉ En la introducció a l'*Assaig*, **Locke** es planteja un triple objectiu: esbrinar l'origen, la certesa i l'extensió del coneixement.
- ◉ “És el primer filòsof que converteix el tema del límit gnoseològic en qüestió fonamental, sent amb això un clar antecedent de **Kant**” (**Sergio Rábade**)
- ◉ A l'afany crític: purificador i fonamentador, de l'epistemologia de **Descartes**, **Locke** afegeix el tema dels límits del coneixement.

ENTRE EL DOGMATISME I L'ESCEPTICISME

- Es tracta d'assenyalar els límits del coneixement: això ens impedirà arribar a afirmacions absolutes, dogmàtiques, d'haver assolit la veritat definitiva respecte a qualsevol qüestió.
- A l'actitud de **Locke** la podem situar entre del dogmatisme cartesià (certesa absoluta) i l'escepticisme extrem (impossibilitat d'assolir cap certesa).
- Per tal d'evitar totes dues actituds, cal determinar quins són els nostres límits i evitar anar més enllà del que les nostres capacitats ens permeten.

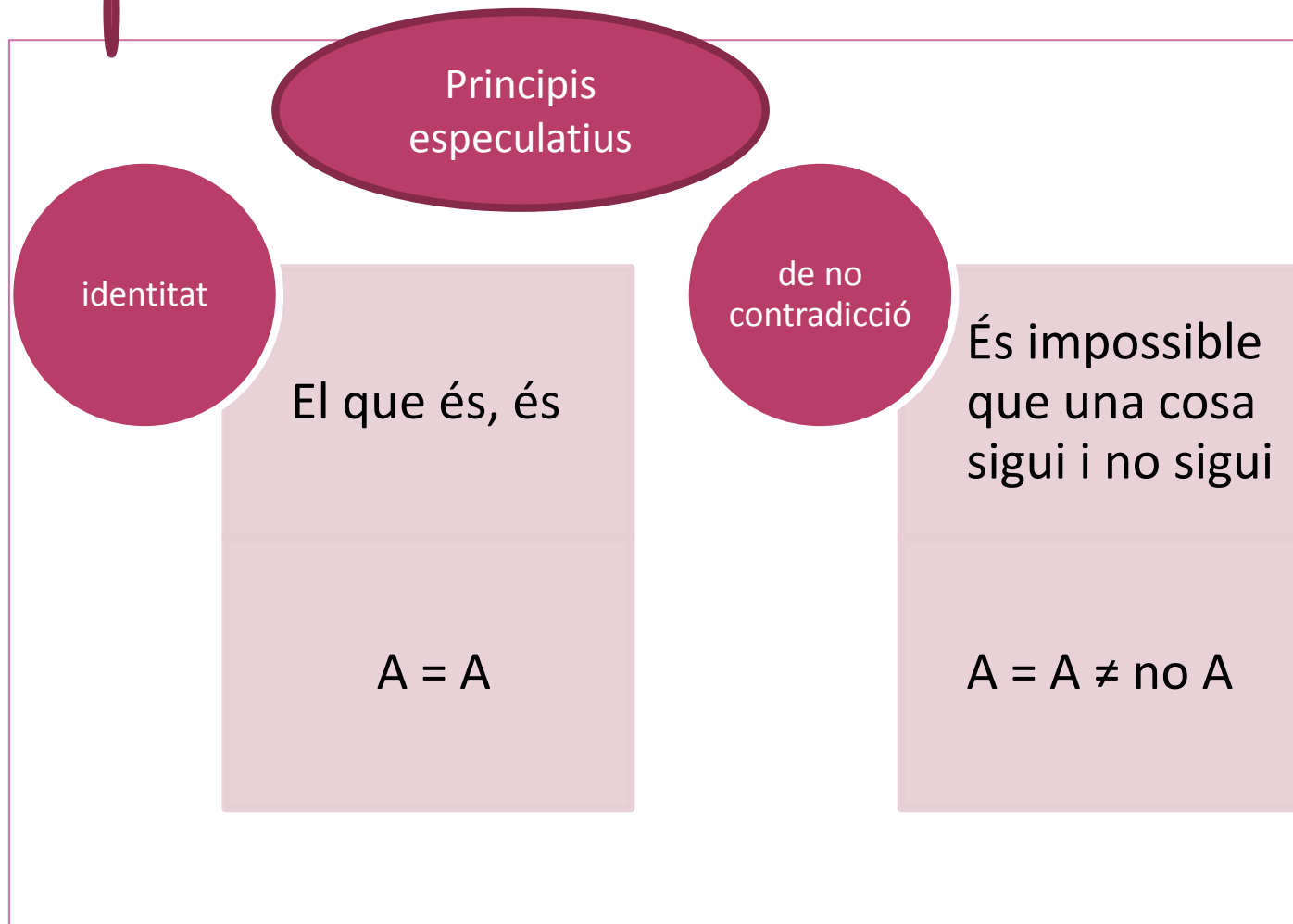
L'EMPIRISME DE JOHN LOCKE

La crítica a l'innatisme (1)
Els principis especulatiu

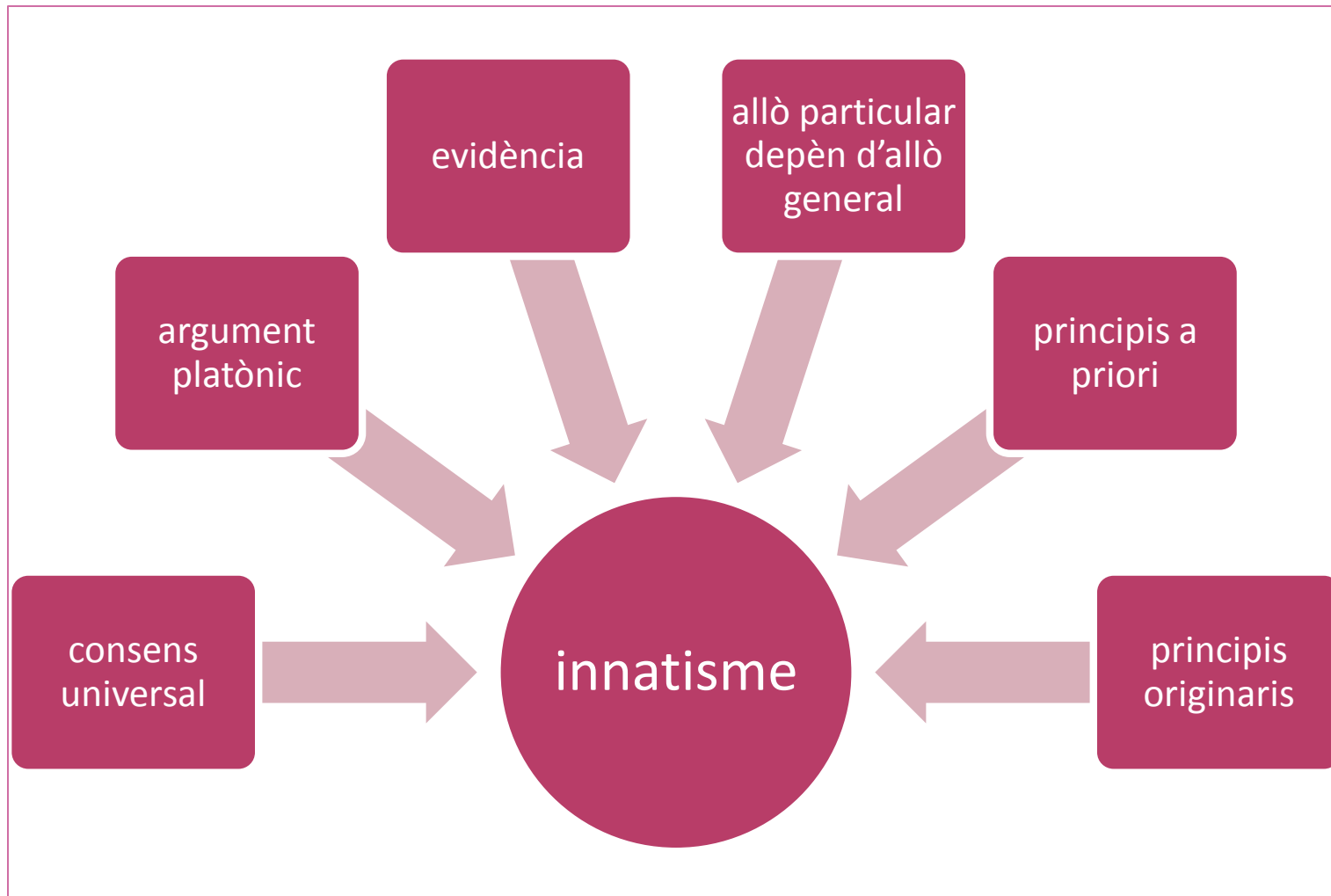
PRINCIPIS DE L'INNATISME

- ◉ Què és la teoria innatista?
- ◉ “És opinió establerta entre algunes persones que en l'enteniment hi ha certs principis innats; certes nocions primàries, caràcters impresos en la ments de l'home, que l'ànima rep en el seu primer ser i que porta al món amb ella” (A, 1,1)

PRINCIPIS DE L'INNATISME

PRINCIPIS DE L'INNATISME

CRÍTICA DE L'INNATISME

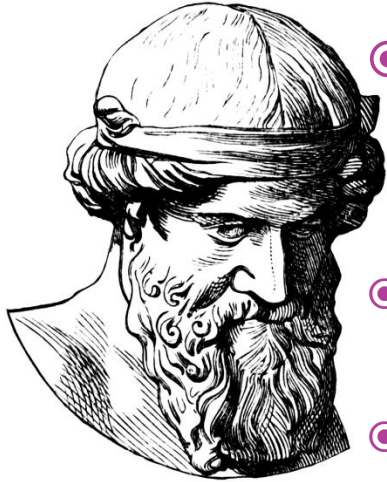
- ⊙ **Argument del consens universal:**
- ⊙ *“... hi ha uns principis, tant especulatiu com pràctics, acceptats de manera universal per tothom”. (A, 1, 2)*

objeccions

A banda, de la teoria innatista hi ha d'altres teories que poden explicar per què els humans comparteixen les mateixes veritats. (A, 1,3)

Els nens i els idiotes, per exemple, no tenen en la seva ment aquests principis (A, 1,3)

CRÍTICA DE L'INNATISME

Plató

- ◉ **Argument platònic (reminiscència: conèixer és recordar/l'enteniment descobreix el que ja sabia):**
- ◉ Versió general: poden haver en l'enteniment veritats que el mateix enteniment desconegui.
- ◉ Altres versions:
 - ◉ 1. la capacitat intel·lectual és innata, el coneixement adquirit
 - ◉ 2. el descobriment de la veritat inconscient al principi depèn de la maduració de l'enteniment
 - ◉ 3. allò inconscient esdevé conscient quan algun agent extern provoca en l'enteniment aquesta revelació (*Menó*: diàleg socràtic)

CRÍTICA DE L'INNATISME

- ◉ **Contra l'argument platònic:**
- ◉ Contra la versió general: és absurd dir que l'enteniment conegui i desconegui la mateixa cosa al mateix temps. (A, 1,5)
- ◉ Contra les altres versions:
- ◉ Objeccions a la versió 1: és un absurd parlar d'una capacitat que en alguns casos no pot exercitar-se. Si parlem d'algú que té capacitats intel·lectuals és perquè l'exercita en aquest moment o l'ha exercitat en algun moment anterior.

CRÍTICA DE L'INNATISME

- **Contra l'argument platònic:**
- Objecions a la versió 2: resulta injustificable parlar de la maduració de l'enteniment al marge de la seva interactuació amb el medi extern a través dels sentits. Si l'enteniment evoluciona és perquè exercita aquest contacte continu i constant amb el seu entorn. (A, 1, 12)
- Objecions a la versió 3: el reconeixement d'una veritat oblidada no significa que aquesta veritat sigui innata, significa que en algun moment de la nostra vida la vam adquirir però no la vam comprendre, És en una etapa posterior quan el nostre enteniment per efecte de la pràctica contínua i constant, tot i recuperant-la de la memòria, pot ser capaç d'entendre-la, . I, en algun cas, cegat per l'emoció d'aquest descobriment, ha fet que l'enteniment pugui elaborar una explicació que té més de poètica que de versemblant, com la teoria de la reminiscència platònica.

CRÍTICA DE L'INNATISME

- **Argument de l'evidència:** l'evidència d'aquests principis generals és l'efecte de la seva naturalesa innata. (A, 1, 16, 17)
- **Objeccions a l'argument de l'evidència:** l'evidència d'aquests principis no és l'efecte del seu caràcter innat, sinó que depèn de la claredat i del coneixement del significat de les paraules a les que estan associades. Quan s'entenen les paraules amb les que designem aquests principis s'accepten immediatament. No és possible pensar el contrari del que aquests principis afirmen. Pel seu caràcter general i abstracte, és possible que per algunes persones, més acostumades a la singularitat i familiaritat de les paraules corrents, aquesta evidència siguin incapaces de veure-la. (A, 1, 18)

CRÍTICA DE L'INNATISME

- ◉ **Argument de la prioritat dels principis generals sobre els judicis particulars:** si acceptem l'evidència de $2+1=3$ i allò verd no és vermell és perquè deriva de l'evidència d'aquests dos principis especulatiu generals i innats ($A=A/A=A \neq \text{no}A$).
- ◉ Objeccions a l'argument de la prioritat dels principis generals : 1) l'evidència que la gent corrent atorga a aquests dos judicis particulars no depèn de la influència d'aquest dos principis especulatiu perquè la majoria els desconeix (A, 1, 19). 2) Per principi, l'evidència està més a prop d'allò més particular que d'allò més general (A, 1, 20). 3) Els principis generals són el resultat d'un procés de raonament inductiu: es dedueixen per reflexió dels casos particulars. (A, 1, 21)

CRÍTICA DE L'INNATISME

- ◉ **Argument del caràcter apriòric de les idees innates:**
Aquests dos principis són anteriors a qualsevol idea adquirida o adventícia (*a posteriori*). Sense aquests dos principis seria impossible assolir la certesa d'altres coneixements.
- ◉ Objeccions a l'argument del caràcter apriòric de les idees innates:
- ◉ 1) Els elements bàsics sobre els que estan constituïdes les idees generals (els dos principis especulatius) són les idees particulars: material adquirit pels sentits (A, 1,15).
- ◉ 2) Aquests dos principis no són les veritats que apareixen en primer lloc en les ments infantils, sinó més aviat les últimes. Si fos així, aquestes veritats innates haurien de ser les primeres que es pensessin, les primeres que apareixerien en la ment (A, 1, 26).

CRÍTICA DE L'INNATISME

- ◉ **Argument del caràcter originari de les idees innates:** Aquests dos principis són anteriors a qualsevol procés educatiu realitzat de forma premeditada (escoles).
- ◉ **Objeccions a l'argument del caràcter originari de les idees innates:** Si fos així, aquestes veritats innates apareixerien de forma més clara en la ment d'aquelles persones que no han rebut cap mena d'educació: nens petits, idiotes, salvatges i gent analfabeta. Aquests dos principis són completament desconeguts entre aquests sectors de la humanitat (A, 1, 27).

CRÍTICA DE L'INNATISME

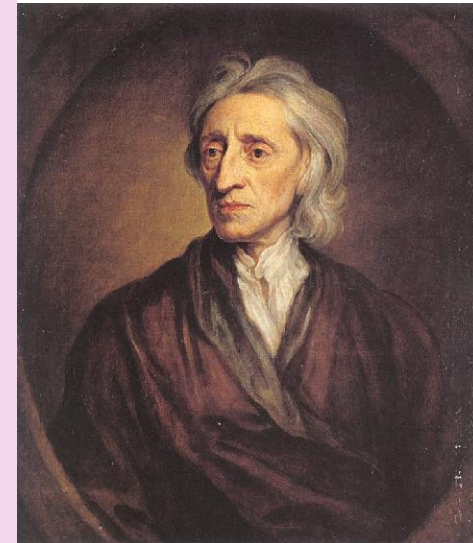
- ◉ **Locke** acaba amb una ironia la bateria d'objeccions realitzades contra les proves de l'innatisme, tot i preguntant-se per l'origen d'aquests dos principis especulatius:
- ◉ "... són el idioma i el treball de les escoles i de les acadèmies en les nacions cultes, habituades a aquests tipus de discursos o estudis, on les disputes són freqüents, perquè es tracta de principis aptes per polemitzar en l'art de convèncer, tot i que, cal dir-ho, en cap cas condueixen al descobriment de la veritat o a l'avenç del coneixement" (A, 1, 27)
- ◉ Conclusió: **l'innatisme és un prejudici adquirit en les escoles.**

MENT EMPIRISTA VS MENT RACIONALISTA

Descartes

- A partir de la crítica que **Locke** realitza de l'innatisme podem establir una distinció entre el que és una concepció racionalista-cartesiana i el que és una concepció empirista - lockeana de la ment o enteniment humà.

Locke

MENT EMPIRISTA VS MENT RACIONALISTA

Ment cartesiana:

1. el pensament gaudeix d'una autonomia pràcticament completa enfront l'experiència
2. no necessita del concurs de la sensibilitat, ja que té la capacitat d'autodesplegar-se per si mateixa (ment activa)
3. és una ment “carregada” de continguts innats
4. es distingeix un nivell conscient i un nivell inconscient
5. les diferències entre les ments estan relacionades amb la capacitat de fer o no emergir els coneixements inconscients de la ment

MENT EMPIRISTA VS MENT RACIONALISTA

Ment lockeana:

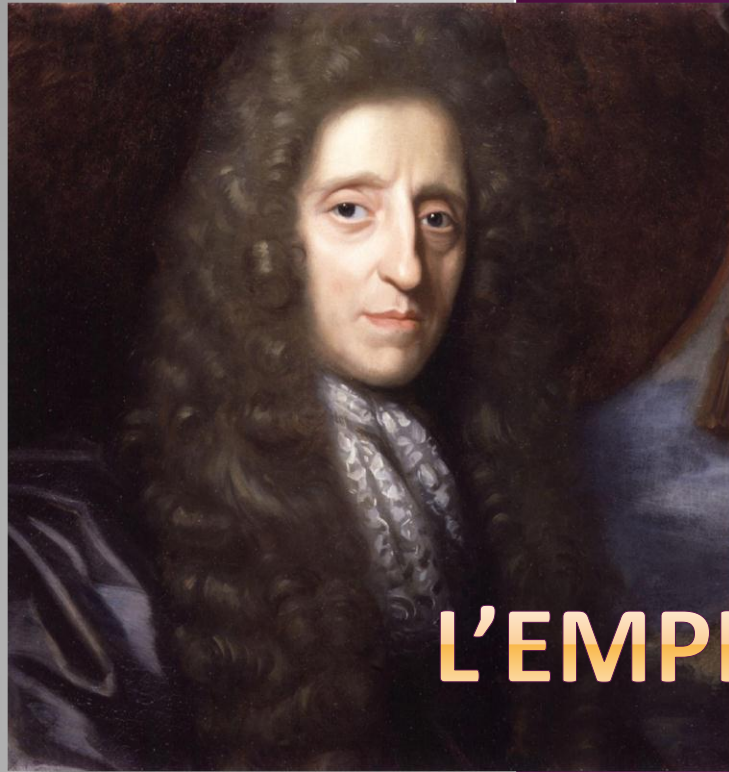
1. heteronomia del pensament envers l'experiència
2. els continguts de la ment s'adquireixen mitjançant l'experiència externa o interna (ment passiva en el seu origen, en expectativa de rebre continguts)
3. al principi és una ment "buida" d'idees
4. la ment es confon amb la consciència: tot allò que hi ha dins de la ment és conegut per la ment, allò que li és desconegut és perquè ho ignora totalment
5. les diferències entre les ments depenen de les seves diferents educacions, de les seves diferents experiències (1)

MENT EMPIRISTA VS MENT RACIONALISTA

- ◎ (1) Les repercussions de la filosofia de **Locke** en l'àmbit pedagògic:
- ◎ A) *Reconec que alguns homes tenen una constitució corporal i espiritual tan vigorosa i tan ben formada per la naturalesa, que ben poc necessiten de l'ajut dels altres; des del seu naixement són arrossegats per la força del seu geni natural a tot allò que és excel·lent, i per privilegi de la seva constitució agraciada són aptes per a les empreses admirables. Però els exemples d'aquests tipus són molt escassos, i penso que pot afirmar-se que de tots els homes amb què ensopeguem, nou de deu parts el que són, bons o dolents, útils o inútils, depèn de l'educació que han rebut. Aquesta és la causa de la gran diferència entre els homes.*

MENT EMPIRISTA VS MENT RACIONALISTA

- ◉ B) *... les diferències que es troben en els costums i les aptituds dels homes , són causades per l'educació més que per altra raó; hem de deduir que cal tenir molta cura de la formació dels infants i donar-los aquella preparació primerenca que influirà en la resta de la seva vida ...*
- ◉ C) *¿Quin propòsit té tot allò que acabo de dir? Demostrar que les diferències visibles en l'enteniment i talent dels homes no sorgeixen tant de les seves facultats naturals com dels hàbits adquirits.*
- ◉ **John Locke**, *Pensamientos sobre la educación*, Akal, Madrid 1986

L'EMPIRISME DE JOHN LOCKE

La teoria de les idees i la filosofia natural

LA MENT ÉS COM UNA TAULA RASA

Suposem, doncs, que la ment sigui, com es diu, un paper en blanc, net de tota instrucció, sense cap idea. ¿Com arriba a tenir-la? (I, 2, 1,2)

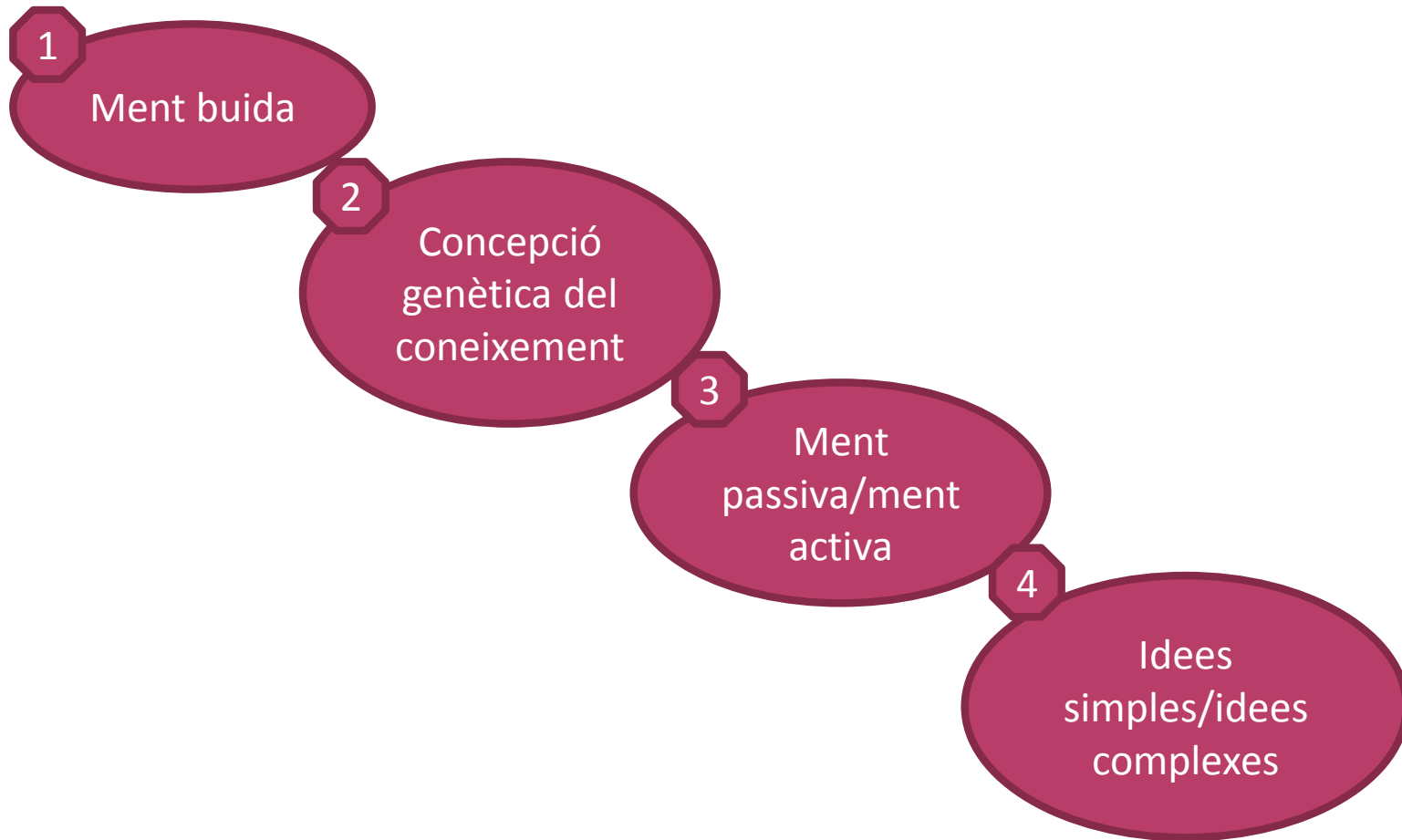
Tot el que la ment percep en si mateixa, o tot el que és objecte immediat de percepció, de pensament o d'enteniment, és el que anomeno idea ... (I, 2, 8, 8)

Qui consideri atentament l'estat d'un nen acabat de nèixer, tindrà pocs motius per pensar que està ple de les idees que constituïran el material dels seus coneixements futurs.
(I, 2, 1,6)

LA MENT ÉS COM UNA TAULA RASA

- ⊙ L'epistemologia de **Locke** té un caràcter genètic (segueix un *mètode històric*): el coneixement depèn del coneixement del seu procés de gènesi.
- ⊙ Les idees, els continguts de la ment, són els elements bàsics del coneixement.
- ⊙ Es tracta d'esbrinar com es generen les idees, ja que el punt de partida, en el moment originari, és una consciència buida.

LA TEORIA DE LES IDEES I L'EMPIRISME DE LOCKE

LA TEORIA DE LES IDEES I L'EMPIRISME DE LOCKE

- ◉ Aquests quatre principis constitueixen els principis definitoris de la teoria de les idees de **Locke**.
- ◉ Aquests principis estan tutelats per una limitació que s'autoimposa **Locke**: les idees són l'origen, el fonament i la limitació dels nostres coneixements.
- ◉ En el llibre IV afirma: *“el coneixement de les nostres idees acaba amb elles i no assoleix més enllà, quan s'intenta aconseguir alguna cosa més, els nostres pensaments més seriosos no seran de més utilitat que els somnis dels bojós ...”* (IV, 4, 2)

LA TEORIA DE LES IDEES I L'EMPIRISME DE LOCKE

◎ Aquesta limitació la podem anomenar *limitació idealista*.

1. Aquesta limitació ens permet fer les dues distincions: ment activa-ment passiva, idees simples-idees complexes.
2. Ens permet justificar en part el mètode històric de com es va omplint la ment, en principi buida: primer són les idees simples captades pels sentits, després, sobre aquestes, la ment crea idees complexes.
3. Però no pot explicar-nos com les primeres idees, arriben a la ment, de quina naturalesa són i quina relació tenen amb el cos extern del que se suposa són efectes.

LA TEORIA DE LES IDEES I L'EMPIRISME DE LOCKE

Ment=tabula rasa

Mètode històric

Ment passiva-ment activa

Idees simples-idees
complexes

Autolimitació
idealista

Aquests cinc principis constitueixen la
manera com interpreta **Locke** l'empirisme

ELS DOS ESTATS DE LA MENT

- ◉ Cal distingir entre dos estats de la ment:
- ◉ **Estat passiu de la consciència:** recepció de les idees simples. En aquest estat, el subjecte no aporta res.
- ◉ **Estat actiu de la consciència:** davant de les idees complexes. Tot i que el coneixement humà té com a origen i fonament l'experiència, no tot coneixement deriva o és explicable a partir d'ella: l'enteniment humà permet obtenir idees complexes i coneixements que els sentits mai no poden proporcionar-nos (II, 2,25)

ELS DOS ESTATS DE LA MENT

- ◉ Com és possible aquesta coexistència d'aquests dos estats mentals o d'aquestes dues ments dins d'una sola ment?
- ◉ A partir d'aquesta matèria primera constituïda per percepcions simples i diferenciades, es produeix la formació de col·leccions d'idees per combinatòria, que constitueixen les nostres representacions de les coses (II, 2 2).
- ◉ L'enteniment, tot i aquesta facultat combinatòria a la que es reconeix un poder “quasi infinit”, està incapacitat per “inventar o idear en la ment una sola idea simple”. (II, 2, 2).

ELS DOS ESTATS DE LA MENT

- ◉ La passivitat de la ment deixa pas a l'activitat en el moment en què es dedica a combinar i associar aquests continguts: formar una idea complexa, formular un judici universal matemàtic ¿no constitueix cap aportació per part del subjecte?
- ◉ Locke ha d'assumir la perspectiva que el pensament és una activitat constructora d'ordres artificials possibles.
- ◉ Quan es tracta de posar a prova el dinamisme cognoscitiu d'aquests continguts aleshores “l'empirisme es torna fosc i problemàtic” (Sergio Rábade). Tanmateix, aquest exercici de creativitat, és el tema preferit del filòsof anglès (**José Manuel Bermudo**) (II, 7, 10)

ELS DOS ESTATS DE LA MENT

- ⊙ L'empirisme de **Locke** pot ser empirisme radical quan parlem de l'origen dels continguts, però es converteix, paradoxalment, en una mena d'empirisme "supraempíric" quan ha d'explicar la manipulació i la combinació d'aquests continguts.
- ⊙ L'empirisme en **Locke** realment es redueix a afirmar que no hi ha més objectes de coneixement que els que ens construïm amb elements adquirits en l'experiència.

ESTAT PASSIU DE LA MENT

- ◉ Tot el material que posseeix el nostre enteniment prové de les dues vies: sensació i reflexió.
- ◉ No posseeix idees innates ni és capaç d'inventar cap idea.
- ◉ Els sentits només transmeten a la ment idees “simples i sense barreges” (2, 2, 1).

ESTAT PASSIU DE LA MENT

◎ **Locke** distingeix tres tipus d'idees simples:

1. hi ha idees “**simples**” (2, 2, 1), que procedeixen d'un sol sentit (color, sabor, olor ...)
2. hi ha idees simples que provenen de diferents sentits (extensió, forma, repòs, moviment, unitat i pluralitat) i
3. finalment, idees provinents de la introspecció o reflexió (records, disgust ...).

ESTAT PASSIU DE LA MENT

Idees simples	Idees de sensació	d'un sol sentit (color, sabor, olor ..).
		de diferents sentits (extensió, figura, nombre ...).
	Idees de reflexió	d'operacions o estats de la nostra ment (record, disgust ...)

ESTAT ACTIU DE LA MENT

- ◉ Distingir, comparar, combinar ..., heus ací les principals operacions de l'enteniment.
- ◉ Amb aquestes activitats l'enteniment multiplica els seus objectes, amplia el seu horitzó, crea mons (II, 12, 2).
- ◉ En aquest estat del dinamisme de la ment, el que sembla més oportú és descriure minuciosament els mecanismes subtils que porten a l'enteniment a formar aquestes idees: substància, causa, infinit, espai, temps ...

ESTAT ACTIU DE LA MENT

- ◉ El resultat del dinamisme mental són les idees **complexes**, formades a partir de les idees simples.
- ◉ Així es formen els “universals” que recullen semblances entre les coses i no una suposada “essència real universal”.
- ◉ La mecànica que porta als universals abstractes porta també a les “idees complexes”, a les que se suposa com a objecte una realitat exterior a la ment, com la idea de *substància*, i també a les més abstractes de les idees, aquelles que no semblen tenir cap objecte empíric ni ser tan sols referibles a cap objecte empíric, com la d’infinitud”.

ESTAT ACTIU DE LA MENT

- Recordem tot allò que hem dit en l'anàlisi del llibre I de *l'Assaig*, dedicat a la crítica de l'innatisme.
- Tant els principis especulatius com els principis morals no són idees de res exterior, no tenen la funció de representar res fora de la ment, sinó idees creades per l'enteniment, productes de la seva frenètica activitat.
- En el llibre II, **Locke** dedica una extensa reflexió sobre la mecànica mental que condueix a l'elaboració de *substàncies*.

ESTAT ACTIU DE LA MENT

- ◉ La idea de *substància* és una idea complexa, un producte de l'activitat de l'enteniment.
- ◉ Segons **Locke**, és un conjunt d'idees simples que se'ns presenten habitualment unides i que, anomenades amb un sol nom, se'ns acaben presentant com una idea simple, quan en realitat són un conjunt de diferents idees simples.
- ◉ En no ser capaços d'imaginar “com poden subsistir per si mateixes aquestes idees simples, acostumem a suposar-les un cert *substratum*, en el que subsisteixen, del que resulten, al qual, pel mateix, anomenem substància”. (II, 23,1)

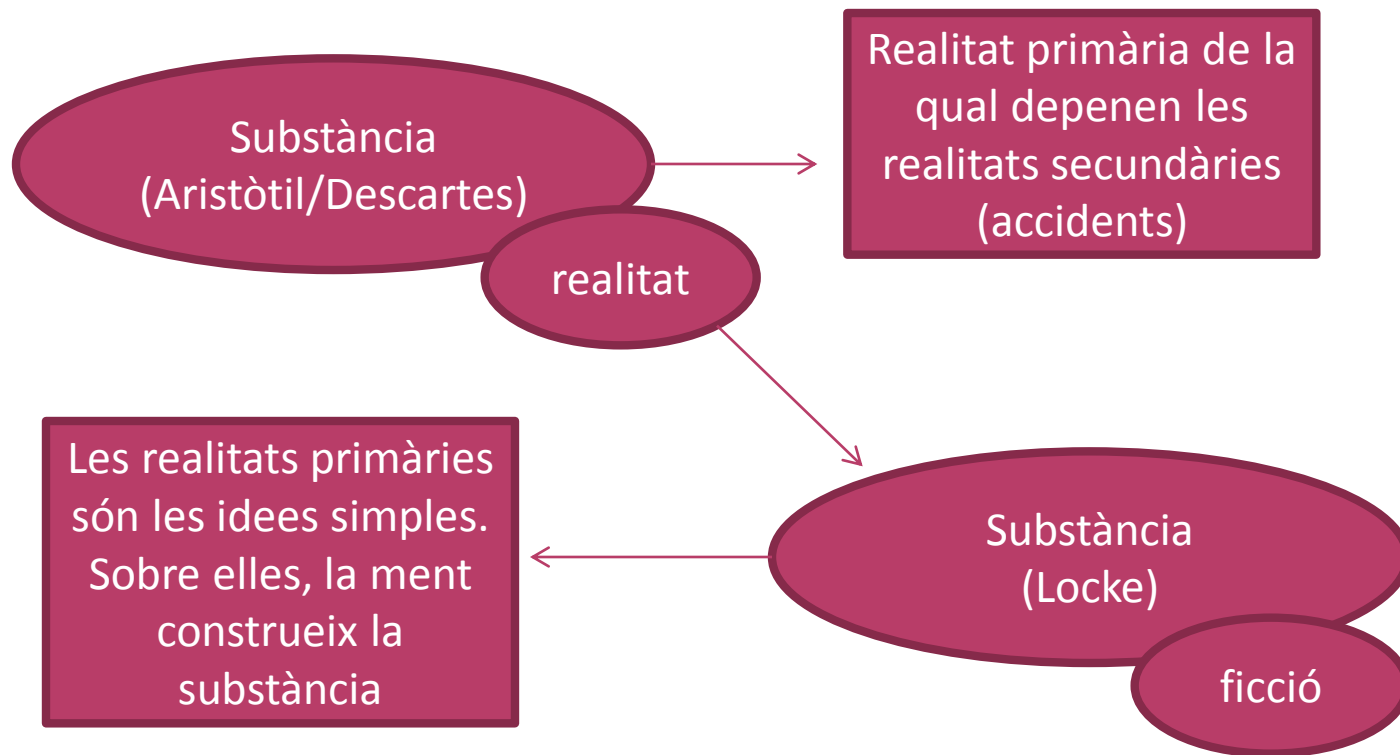
ESTAT ACTIU DE LA MENT

- ◉ La *substància* és una ficció, però una ficció forçada per una certa inèrcia de l'enteniment i afavorida per alguna de les seves operacions, com la de donar nom a les coses (II, 23, 1).
- ◉ **Locke** destaca quan descriu els mecanismes de perversió de l'enteniment, les seves trampes, les seves paradoxes, els seus vicis.
- ◉ Es aquí quan realment l'empirisme interessa: quan l'empirisme es converteix en filosofia, deixant de ser psicologia dolenta (**José Manuel Bermudo**).

ESTAT ACTIU DE LA MENT

- ◉ La idea de *substància* procedeix d'aquest vici de pensar que les qualitats no poden existir *sine re sustante* (II, 23, 21).
- ◉ Habituat l'enteniment a ordenar les coses en unitats, sent la seva llei d'actuació la tendència a reduir la diversitat de sensacions a la unitat, de la mateixa manera que fingeix tenir “idees generals”, recolzat en l'ús de paraules generals per designar indistintament una pluralitat d'idees particulars, fingeix també tenir una idea de *substància* per designar el suport on la pluralitat de qualitats resideixen. (**José Manuel Bermudo**) (I, 3, 18)

ESTAT ACTIU DE LA MENT

EL RECURS A LA FILOSOFIA NATURAL

- ◉ En el capítol VIII del llibre II de l'Assaig, **Locke** escriu: “*m’he ficat una mica més en investigacions físiques del que en un principi era la meva intenció*” (II, 2, 8, 22). El motiu va ser trobar explicacions a les qüestions següents:
 1. La naturalesa de la sensació
 2. Les diferències entre qualitats en els cossos i les idees que aquests produeixen en la ment
 3. La distinció entre qualitats primàries i qualitats secundàries
 4. Conèixer quines idees són i quines no són semblants a alguna cosa real existent en els cossos

EL RECURS A LA FILOSOFIA NATURAL

- ◉ Per què **Locke** afirma que ha de recórrer a la filosofia natural (la física del seu temps) per solucionar aquestes qüestions?
- ◉ Perquè la teoria de les idees (amb la *limitació idealista*) no permet respondre a aquestes preguntes que estaven implícites dintre del seu programa d'investigació proposat a la introducció de l'*Assaig*.
- ◉ Si una de les qüestions era resoldre l'origen de les idees en la ment inicialment buida, l'única resposta que ens ofereix la teoria de les idees és que les idees complexes deriven de les idees simples.
- ◉ Però d'on deriven les idees simples? Quina era la seva naturalesa?

EL RECURS A LA FILOSOFIA NATURAL

- ◉ **Locke** troba en la teoria corpuscularista de **Robert Boyle**, l'explicació dominant en la física del seu temps, un recurs per explicar aquestes qüestions, tot i que desafia les regles que ell mateix havia fixat com les normes del discurs legítim: no sortir de l'horitzó mental de les idees.
- ◉ Per a aquesta teoria tot el que succeeix en l'univers és fruit de la successió de moviments mecànics, químics, elèctrics... d'unes partícules que són inaccessibles als sentits humans, que estrictament parlant no poden convertir-se en idees.

EL RECURS A LA FILOSOFIA NATURAL

- ⊙ La teoria corpuscular, hereva de l'atomisme antic, fou ressuscitada en el segle XVII per **Gassendi**, **Hobbes** y **Boyle**.
- ⊙ Els cossos materials són o àtoms (trossos imperceptibles i indivisibles de matèria dotats d'extensió, solidesa, mesura, forma, localització, mobilitat, volum) o agregats d'àtoms, agregats que tindrien la qualitat de la textura (ordenament dels àtoms en funció de les seves diverses mesures, formes, situacions i moviment).

EL RECURS A LA FILOSOFIA NATURAL

Robert Boyle
(1627-1691)

Tot canvi en els cossos estaria causat per algun canvi en la seva textura i serien l'efecte de l'impacte d'un cos sobre altre, sent tota causalitat mecànica. (**Robert Boyle**, *The Origins of Forms and Qualities*)

A la pregunta de com produeixen els cossos les idees en nosaltres, **Locke** respon: “és per impuls” (A, II, 8, 11)/”per l’actuació de partícules insensibles sobre els nostres sentits” (A, II, 8, 13)

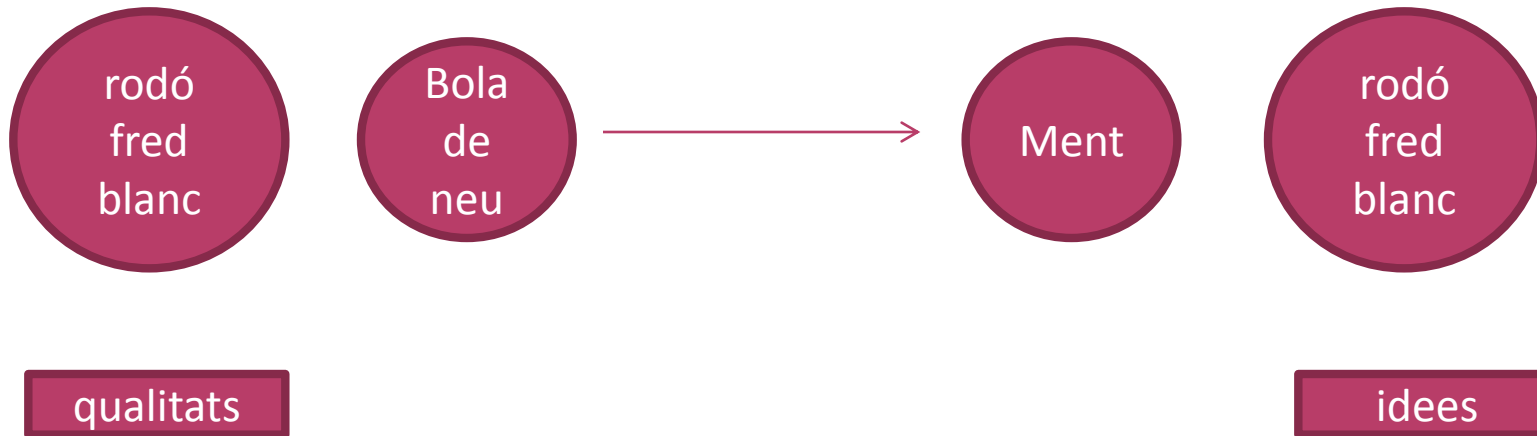
- ◉ Si percebem idees dels cossos externs, ens diu **Locke**, és perquè “existirà un moviment en aquest objectes, el qual, afectant a algunes parts del nostre cos, es perllongui a través dels nostres nervis o esperits materials fins al cervell o el lloc on la sensació s’acomoda, per produir d’aquesta manera en la nostra ment les idees particulars que sobre aquests objectes tenim” (A, II, 8, 12).

EL RECURS A LA FILOSOFIA NATURAL

◉ Distinció entre *idea* i *qualitat* (A, II, 8,8):

IDEA: tot el que la ment percep en si mateixa, o tot el que és objecte immediat de percepció, de pensament o d'enteniment.

QUALITAT: poder de produir una idea qualsevol en la nostra ment per part d'un objecte.

EL RECURS A LA FILOSOFIA NATURAL

- ◉ El últim motiu pel que **Locke** acudeix a la filosofia natural és la possibilitat de distingir quines idees són semblants a alguna cosa real existent en els cossos.
- ◉ En un moment del capítol afirma que *“la majoria de les idees de sensació no són en la ment la semblança de quelcom que existeix fora de nosaltres”* (II, 8. 7).
- ◉ Totes aquestes idees tenen un denominador comú: són efectes en la ment de realitats extra-mentals.
- ◉ Tanmateix, cal establir alguna mena de criteri per diferenciar entre les idees que són “còpies” o s’assemblen i aquelles que no.

EL RECURS A LA FILOSOFIA NATURAL

- ◉ **Locke** diu: *“les idees de les qualitats primàries dels cossos són semblances d’aquestes qualitats (...), però en res s’assemblen les idees que en nosaltres produeixen les qualitats secundàries”* (A, II, 8, 15).
- ◉ La pregunta és en què es fonamenta aquesta semblança si, pel principi d’ *autolimitació idealista*, la idea no pot sortir de la ment, no pot anar més enllà d’ella mateixa per enregistrar aquesta semblança?

EL RECURS A LA FILOSOFIA NATURAL

- ◉ La possible resposta de **Locke** seria: el concepte de semblança estaria vinculat no tant amb el que dues realitats comparteixen (en aquest cas, una qualitat d'un cos material i una idea simple en unament), sinó amb el concepte de *qualitat real*.
- ◉ La *qualitat real* seria allò que és *inseparable* del cos causant de la idea. Dit d'una altra manera: si suprimim aquesta qualitat el cos deixaria de ser el que és. Mentre que si suprimim les *qualitats no reals*, el cos continuaria sent el que és. Aquestes últimes qualitats serien, doncs, *separables*. (A, II, 8, 17)

EL RECURS A LA FILOSOFIA NATURAL

Qualitats primàries	Còpies/semblances	Qualitat real/inseparables dels cossos	Volum, forma, textura, moviment,
Qualitats secundàries	Només efectes dels cossos externs	Qualitat no real/separables dels cossos	Color, gust, sensacions de fred o calor, sons, olors, dolor, plaer

Les idees de les qualitats secundàries són els efectes del funcionament provocat per les operacions de les qualitats primàries en els cossos en els nostres sentits. (A, II, 8, 18)

EL RECURS A LA FILOSOFIA NATURAL

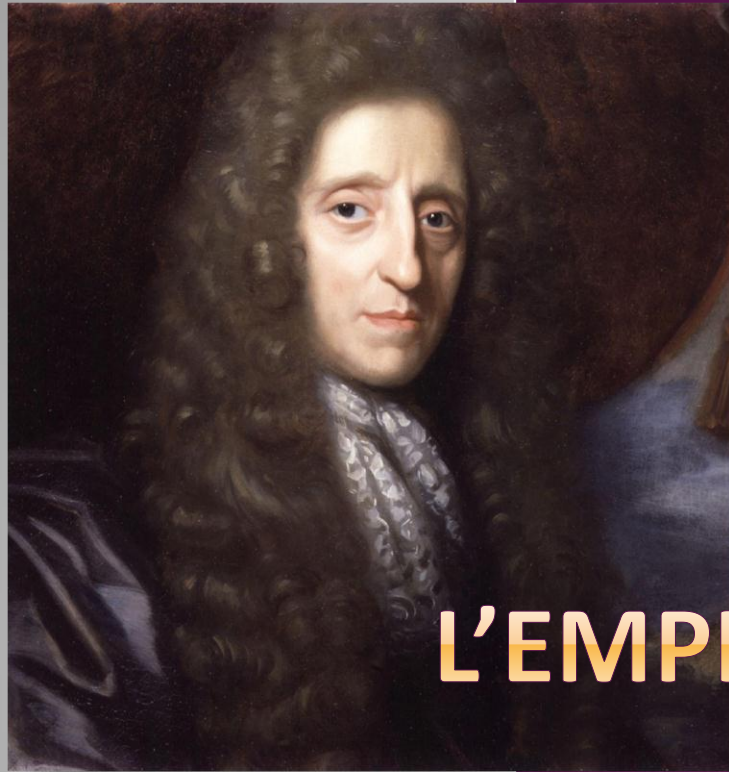
- L'última part de la reflexió de **Locke** sobre la semblança entre les idees i els seus referents externs la dedica a investigar la causa dels errors que cometem quan creiem que les idees de qualitats secundàries són qualitats reals.
- Utilitza l'exemple següent per exemplificar-ho (A, II, 8, 24-25):
- El sol és la causa en el subjecte humà de dues idees de sensació: calor i llum. De forma incorrecta, atribuïm aquestes qualitats al mateix sol: diem que el sol és calorós i lluminós, quan en realitat són efectes subjectius del seu poder (qualitats secundàries).

EL RECURS A LA FILOSOFIA NATURAL

- ◉ Quines són les raons de l'equivocació:
- ◉ La sensació no permet descobrir que siguin les operacions de les qualitats primàries la causa de la producció d'aquestes idees de qualitats secundàries, perquè són imperceptibles. La raó tampoc ens aporta cap explicació al respecte.
- ◉ El poder de la nostra imaginació: quan ni l'experiència ni la raó ens permeten captar allò que tenen en comú, *tendim a imaginar* que les nostres idees són semblants a característiques que suposem es troben en els objectes que causen aquestes idees.

REFLEXIONS FINALS:

- ◉ El recurs a la filosofia natural de **Boyle** fou la solució que trobà **Locke** per escapar de la immanència subjectiva a la que quedava sotmesa la seva investigació, a causa de l'acceptació de la teoria de les idees (*principi d'autolimitació idealista*).
- ◉ El preu que va haver de pagar va ser un seguit d'inconseqüències (**Antoni Defez**):
 1. Com un empirista pot afirmar que les parts imperceptibles de la matèria tenen qualitats primàries?
 2. Què vol dir que les idees de qualitats primàries s'assemblen a les qualitats primàries dels cossos?

L'EMPIRISME DE JOHN LOCKE

El realisme i el problema de la realitat externa

CONEIXEMENT SENSIBLE I REALITAT

- ◉ **Definició de coneixement:** “la percepció de la connexió i acord, o del desacord i rebuig entre les nostres idees” (A, IV, 1, 2)

Hi ha diferents tipus de coneixement:

Intuïció: la seva força és irresistible, apareix sense esforç i ofereix la més gran claredat i certesa, ja que en ella la ment no fa més que constatar la conveniència o inconveniència entre idees. (A=A, $3>2$, $3=1+2$) (A, IV, 2, 1)

CONEXEMENT SENSIBLE I REALITAT

Demostració: també la ment gràcies a ella coneix la conveniència o inconveniència de dues idees, però no immediatament sinó mitjançant idees intermèdies que cal considerar successivament. El coneixement demostratiu no sempre és clar, perquè alguna de les idees intermèdies que ho fan possible no són fàcilment evidents. (la suma dels angles d'un triangle és igual a la suma de dos angles rectes). Necessita d'un raonament, mediat, indirecte mitjançant altres idees que permeten percebre l'acord (IV, 2, 1-2)

CONeixEMENT SENSIBLE I REALITAT

- ⊙ Aquests coneixements actuen dins l'àmbit intern de l'enteniment i llurs certeses són absolutament total en el cas de la intuïció i gairebé total en el cas de la demostració.
- ⊙ A aquests dos tipus de coneixement se l'afegeix un tercer, el **coneixement sensible**, que té com a característiques definidores :
 - ⊙ 1) el fet de transcendir de l'àmbit de la ment: es refereix a l'existència de realitats fora de nosaltres (*la plata es dissol en àcid nítric*)
 - ⊙ 2) no assoleix el grau de certesa dels anteriors, només una certa probabilitat (A, IV, 2, 14).

CONeixEMENT SENSIBLE I REALITAT

- ⦿ La superioritat de la *intuïció* sobre la *demostració* i el *coneixement sensible* s'explica per la percepció immediata que té la ment sobre l'objecte de coneixement.
- ⦿ **Locke** defensa un *immediatisme epistemològic* (*autolimitació idealista*) que el fa rebutjar qualsevol mediació que no sigui la de les idees mateixes (**Sergio Rábade**).
- ⦿ El subjecte té un accés immediat a la representació de l'objecte (la idea), però no a allò representat (l'objecte extern).

CONEIXEMENT SENSIBLE I REALITAT

- La màxima certesa que tenim de la presència en la ment d'una determinada idea es torna problemàtica quan intentem afirmar l'existència de l'objecte exterior que hipotèticament la causa.
- La filosofia de **Locke** condueix a un escepticisme sobre el nostre coneixement del “món exterior” (*agnosticisme de la realitat externa*), ja que mai no podrem tenir un coneixement evident del que representen les nostres idees (**Sergio Rábade**).

CONeixement sensible i realitat

- ◉ **Locke** en algun moment de la seva reflexió és conscient de la deriva escèptica a la que condueix el seu empirisme i que la filosofia natural del seu admirat **Boyle** no ha pogut conjurar del tot.
- ◉ “... el que d'aquí puguem inferir l'existència certa d'alguna cosa fora de nosaltres que correspongui a aquesta idea, és el que alguns homes (escèptics) pensen que s'ha de qüestionar, perquè els homes poden tenir en les seves ments aquestes idees quan aquestes coses no existeixen, ni aquests objectes afecten els sentits” (A, IV, 2, 14)

CONEIXEMENT SENSIBLE I REALITAT

- ◉ **Locke** contra l'escepticisme assumeix la defensa del *realisme epistemològic* amb uns arguments que ens recorden als utilitzats per **Descartes** en la *Meditació VI*.
- ◉ Contra l'argument de l'escèptic segons el qual és dubtós que una idea que percebem sigui l'efecte del seu corresponent objecte extern, **Locke** afirma que l'evidència d'aquest vincle és indubtable perquè està fonamentada en la *vivacitat* amb la que sentim la seva percepció.

CONeixement sensible i realitat

- ◉ **Locke** distingeix entre els percepcions d'idees que sentim quan som afectats per un objecte present i les percepcions quan la mateixa idea la recordem o la pensem.
- ◉ La vivacitat extrema de la primera ens obliga a pensar en l'existència d'una realitat externa que la provoca en la nostra ment.
- ◉ Mentre que la vivacitat s'esmorteix quan l'objecte que la crea no està present als nostres sentits. (A, IV, 2, 14)

CONeixEMENT SENSIBLE I REALITAT

⊙ **Locke** s'enfronta també a un altre conegut repte escèptic: la *hipòtesi del somni*: “i si algú afirmés que un somni pot produir el mateix, i que totes aquestes idees poden ser produïdes en nosaltres sense objectes exteriors” (A, IV, 2, 14)

⊙ **Locke** respon:

1-Si tot és somni, també aquest raonament escèptic forma part del somni i per tant tampoc té cap veritat ni utilitat.

2-És molt diferent somiar que un s'està cremant a estar cremant-se de veritat.

CONeixEMENT SENSIBLE I REALITAT

3-Si les hipòtesis dels escèptics fossin veritat, si la realitat fos indistingible de la ficció, ja no tindria importància fer-se cap pregunta, ni dedicar-se a la filosofia ni a la ciència; ens despreocuparíem completament d'aquestes coses per inútils i ocioses i en dedicariem a l'únic que seria important per a la vida: buscar la manera de ser feliç i evitar les desgràcies. (A, IV, 2, 14)

La paradoxa de l'empirisme de Locke és que arriba a la conclusió que el coneixement sensible és el coneixement que menys coneixement ens aporta de tots els coneixements.

LES IDEES I LA REALITAT

Descartes

- ◉ La controvèrsia amb l'escepticisme continua en altres capítols del llibre IV de l'*Assaig*.
- ◉ Hi ha força raons en l'idealisme que inspira el seu empirisme acabi en un solipsisme. Amb un problema similar va haver de conviure el racionalisme de **Descartes**.
- ◉ La definició lockeana de coneixement afavoreix l'atac de les hordes escèptiques.

LES IDEES I LA REALITAT

- ◉ **Locke** escriu:
- ◉ *“Afirmes –em podria dir (l’escèptic)- que el coneixement no és sinó la percepció de l’acord o desacord de les nostres pròpies idees, però ¿qui sap el que són aquestes idees? ¿Existeix quelcom més extravagant que la imaginació del cervell humà? (...) Que una harpia no és un centaure és, d’aquesta manera , un coneixement tan cert i tan vertader com que un quadrat no és un cercle. (...) l’únic que dóna valor als nostres raonaments i preferència al coneixement d’una persona sobre el de l’altre, és que estigui basat en com són les coses, i no en somnis i fantasies.” (A, IV, 4, 1)*

LES IDEES I LA REALITAT

- ◉ **Locke** ha de respondre a l'escèptic des de la seva teoria de les idees.
- ◉ El valor de les idees ha d'establir-se no des d'elles mateixes sinó a partir de la seva conformitat-adequació amb la realitat (objecte-cosa) que representen. És a dir, des de la seva *veritat*.
- ◉ Cada idea, segons la seva tipologia, té un criteri particular de verificar o confirmar la seva veritat.
- ◉ No serà el mateix la forma de confirmar la seva veritat una idea simple que una complexa.
- ◉ No serà el mateix la veritat d'una idea matemàtica que la veritat de la idea d'una substància.

LES IDEES I LA REALITAT

⊙ La veritat de les idees simples:

“... la ment no les pot generar de cap manera per si mateixa, per tant han de ser necessàriament el producte de les coses que operen sobre la ment d’una manera natural, produint en ella aquelles percepcions per a les quals han estat adaptades i ordenades per la saviesa i la voluntat del nostre Creador.” (A, IV, 4, 4)

LES IDEES I LA REALITAT

◉ La veritat de les idees simples:

La conformitat d'aquestes idees amb la realitat externa que representen es fonamenta en tres raons:

- 1- la *involuntarietat*: la ment és incapaç de crear-les i tampoc són innates, per tant se'ns imposen des de fora
- 2- la *causalitat ontològica*: són efectes dels cossos que afecten la ment
- 3- l'aval diví: en última instància hi ha una correspondència entre idees i cossos certificada per Déu (*teologisme epistemològic*).

LES IDEES I LA REALITAT

◉ La veritat de les idees simples:

L'apel·lació a la divinitat ja l'havia plantejat **Locke** quan en el Llibre II (capítol VIII) especulava si eren les idees de les qualitats primàries o de les qualitats secundàries les que tenien el privilegi d'assemblar-se als cossos que representaven:

"... no és molt més impossible creure que Déu hagi unit aquestes idees a moviments amb els que no tenen cap similitud, que el pensar que hagi unit la idea de dolor al moviment d'un tros d'acer que talla la nostra carn, moviment sobre el que la idea de dolor no té cap similitud" (A, II, 2, 8, 13)

LES IDEES I LA REALITAT

- ◉ **La veritat de les idees simples:**
- ◉ Ni l'observació ni l'experiència no ens permeten descobrir l'estricta connexió o afinitat entre els impulsos dels cossos que ens afecten i les nostres idees (IV, 3, 28)
- ◉ La impossibilitat que des de la part de les idees o des de la part dels cossos es pogués determinar què era allò que els feia semblant, obligava a **Locke** a recórrer a una instància divina que les transcendia.

LES IDEES I LA REALITAT

◉ La veritat de les idees complexes (llevat de les substàncies):

“... són combinacions d’idees que la ment, per la seva lliure elecció, reuneix sense considerar que tinguin cap connexió amb la naturalesa. I d’aquí resulta que en totes aquestes classes les idees mateixes són considerades com els arquetipus (models), i les coses són considerades únicament en tant en quant s’ajusten a ells. De manera que no podem si més no que estar infal·liblement segurs que tot el coneixement que tenim sobre aquestes idees és real, i que assoleix les coses mateixes.” (A, IV, 4, 5)

LES IDEES I LA REALITAT

○ La veritat de les idees complexes (llevat de les substàncies):

Agafem els exemples de la veritat de les idees matemàtiques:

- 1- la veritat d'un rectangle o un cercle no estan fora d les seves idees sinó dintre d'elles.
- 2- mai no podem trobar la veritat de l'existència de triangle o cercle fora de la seva idea
- 3- en la realitat externa podrem trobar existències que s'ajustin més o menys al model definit en la idea de triangle o cercle.

LES IDEES I LA REALITAT

◉ La veritat de les idees complexes (llevat de les substàncies):

4- la inexistència de realitats externes que s'ajustin al model de triangle o cercle no refuta la veritat de les seves idees (són arquetipus, models).

5- L'existència d'un triangle o d'un cercle és fonamentalment ideal.

Tot el que s'ha dit sobre les idees matemàtiques és aplicable a les idees morals.

Les proposicions generals de les matemàtiques i de la moral no parlen de com és la realitat sinó de com hauria de ser. Són models de realitats, no realitats.

LES IDEES I LA REALITAT

○ La veritat de les idees complexes (substàncies):

*“... **se suposa** que s’han obtingut de les obres de la naturalesa (...)
... **se suposa** que les nostres idees de les substàncies són còpies i
que es refereixen a uns arquetipus (models) que estan fora de
nosaltres, han d’haver estat obtingudes de coses que existeixen o
han existit, i no han consistit en idees reunides segons el caprici
dels nostres pensaments. (...) ... **no coneixem** quina és la
constitució real de les substàncies de la que depenen les nostres
idees simples, i quina sigui efectivament la causa de l’estricta unió
d’algunes d’elles amb altres, i de l’exclusió d’altres, hi ha molt
poques de les que podem assegurar que són consistents o
inconsistentes en la naturalesa, més enllà del que l’experiència i
l’observació sensible assoleixen.” (A, IV, 4, 11-12)*

LES IDEES I LA REALITAT

◉ La veritat de les idees complexes (substàncies):

Com hem vist abans, la veritat de les idees matemàtiques o de les idees morals no cal buscar-lo fora, sinó dintre de la ment. Això dóna avantatge a aquestes idees sobre la idea de substància: la certesa gairebé absoluta d'aquestes idees contrasta amb l'escasa evidència de la idea de substància.

En canvi, la veritat de la substància s'ha de buscar fora, els seus models no estan a l'interior, són extra-mentals, perquè se suposa que han estat construïdes per l'enteniment perquè siguin còpies dels originals exteriors.

Tanmateix no són còpies fidels, l'enteniment a través dels sentits és incapaç de captar amb exactitud la realitat dels cossos externs. El coneixement sensible no serveix per conèixer l'essència real de la realitat física.

LES IDEES I LA REALITAT

◉ La veritat de les idees complexes (substàncies):

La filosofia natural del seu admirat **Boyle** no queda massa ben parada després de l'investigació lockeana dels límits del coneixement: si la física pretén contactar amb la realitat amb l'experiència, el coneixement sensible aporta una informació força pobre sobre el que succeeix a l'exterior de la ment.

Antoni Defez parla d'un *abisme insalvable* entre el subjecte i la naturalesa, entre les substàncies i els cossos externs: l'estructura corpuscular imperceptible de qualitats primàries queda molt allunyada de les possibilitats de la sensibilitat humana.

EL REALISME DE LOCKE I L'ESCEPTICISME

- ◉ **Locke** és un filòsof realista: creu que existeix una realitat autosuficient, que existeix més enllà de la ment, que pot ser coneguda.
- ◉ Tanmateix, el seu realisme xoca amb la seva teoria de les idees (idealisme): només podem conèixer les coses a través de les idees, però les idees per si soles no garanteixen un coneixement adequat del món exterior.

EL REALISME DE LOCKE I L'ESCEPTICISME

- ⊙ La ment disposa d'idees, on troba seguretat i certesa.
- ⊙ Però no disposa de la instància capaç de decidir quines d'aquestes idees eren representacions fiables de les realitats que representen.
- ⊙ *“Tota teoria que entengui el coneixement com a exactitud de la representació, i que afirmi que només es pot estar raonablement segur de les representacions, farà inevitable l'escepticisme.”*
(Richard Rorty)

EL REALISME DE LOCKE I L'ESCEPTICISME

- ◉ **Locke** evita *l'agnosticisme del món exterior* al que sembla condemnat per la seva concepció idealista del coneixement mitjançant un seguit de recursos:
 1. *Vivesa* de les idees que representen objectes que estan presents als sentits.
 2. *Involuntarietat, causalitat ontològica i teologisme epistemològic* (Déu), per a les idees simples.
 3. *Creença*, per a les idees de substàncies.

BIBLIOGRAFIA

- ◉ **José Manuel Bermudo**, *El empirismo. De la pasión del filósofo a la paz del sabio*, Montesinos, Barna 1983
- ◉ **Antoni Defez Martín**, *Lenguaje y realismo metafísico en Locke*, Revista de Investigación e Información filosófica, Universidad Pontificia de Comillas, Madrid 2009, vol. 65, num244, pàgs. 279-295
- ◉ **Sergio Rábade**, *Introducción a Ensayo sobre el entendimiento humano* de John Locke, Editora Nacional, Madrid 1980
- ◉ **Richard Rorty**, *La filosofía y el espejo de la naturaleza*, Cátedra, Madrid 2009, 5ª edición